

'Baerne'

Tijdschrift van de Historische Kring "Baerne"

11e jaargang nr. 3 - September 1987

Redaktie : H. Bronkhorst
J. Kruidenier
H.L.M. Vink-Postema
E. Witsenburg-Horsman

Typewerk : M. van der Laan-Reitsma

Redaktie-adres : H.L.M. Vink-Postema, Andoornhof
46, 3742 EB Baarn. Tel. 02154-
16820.

De Historische Kring "Baerne" stelt zich ten doel het bestuderen van en belangstelling kweken voor geschiedenis in het algemeen en van Baarn in het bijzonder. Zij tracht dit doel te bereiken door middel van het organiseren van lezingen, excursies, tentoonstellingen en het uitgeven van een eigen tijdschrift.

Naast deze algemene activiteiten bestaat de mogelijkheid toe te treden tot de volgende werkgroepen:

1. Wergroep Archeologie
Inlichtingen: J.W.A.A. van der Laan, De Schoener 12,
3742 HD Baarn. Tel. 02154 - 11656.
2. Wergroep Archiefonderzoek
Inlichtingen: H.M.M. van Vugt, De Sav. Lohmanlaan 5,
3741 TW Baarn. Tel. 02154 - 15766.
3. Wergroep Interviews en Reportages
Inlichtingen: J.M. v.d. Brink-van Wijkvliet, Prof.
Meijerslaan 10, 3741 XH Baarn. Tel. 02154-
20161.
4. Wergroep Oudheidkamer
Inlichtingen: W. v.d. Hoek-Baas, Burg. Penstraat 4,
3741 AH Baarn. Tel. 02154 - 21470.

INHOUD

1. Christoffel Pullmann: "getrouw aan Eed en Pligt gestorven"
2. Baarnse schrijvers
3. Historische Markt
4. Een levenlang tussen de boeken
5. Historische wandeling te Austerlitz

0-0-0

VAN DE REDAKTIE

Tweehonderd jaar geleden, op 27 juli 1787, werd bij Paleis Soestdijk de schildwacht Christoffel Pullmann, "verkiezende liever het leven te verliezen dan zijn wapenen over te geven", doodgeschoten door de patriotten.

De gebeurtenissen hieromtrent zijn door Pluim uitvoerig beschreven. Onlangs ontdekte de heer H. Bronkhorst een nieuwe bron, waaruit onbekende, soms verrassende gegevens geput konden worden.

Wist u dat er verschillende beroemde schrijvers in Baarn gewoond hebben? De heer J. Kruidenier schreef voor dit nummer een artikel over deze auteurs en de huizen die ze bewoonden.

Honderd jaar geleden, nl. in 1887, werd boekhandel Den Boer geopend. Mevrouw C. Bakker-de Jong, die eerst als bediende en later als eigenaresse in deze zaak werkzaam is geweest, vertelde ons haar herinneringen, waarvan mevrouw N. Mulder voor dit nummer van "Baerne" een verhaal maakte. Het verhaal is in tweeën gesplitst. In het december-nummer van "Baerne" treft u het slot aan.

De redactie wenst u veel leesplezier!

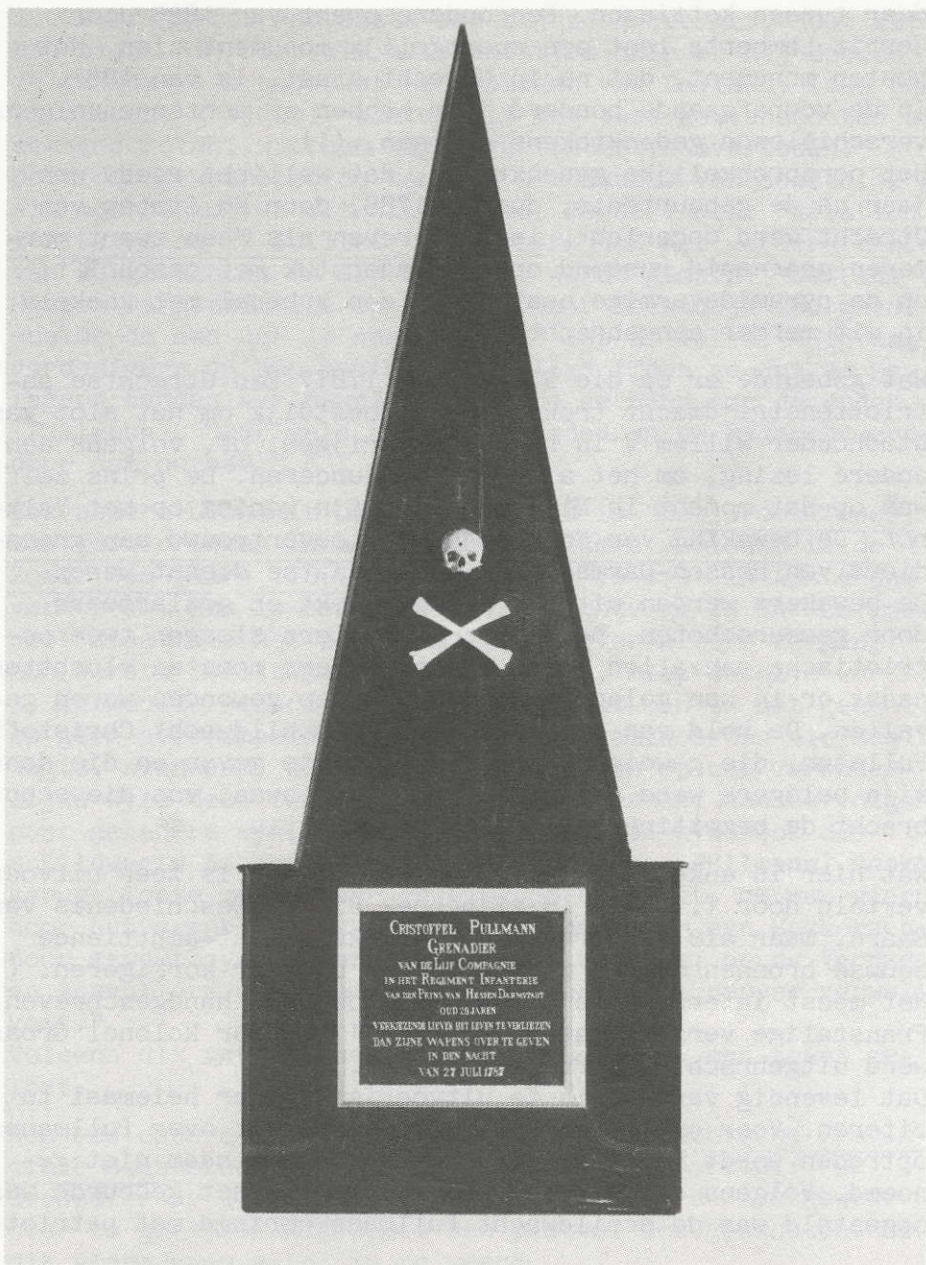
CHRISTOFFEL PULLMANN: "getrouw aan Eed en Pligt
gestorven"

In het Centraal Museum in Utrecht is tot 18 oktober een imposant Baarns monument te zien. Het is het vroegere gedenkteken voor Christoffel Pullmann, die twee eeuwen geleden sneuvelde bij de bewaking van Soestdijk. Het is het oude houten monument dat in 1937 werd vervangen door een bronzen beeld. Dit oudere monument stond aan de Praamgracht op de hoek van de oude weg Amersfoort-Amsterdam en de weg naar Bilthoven en Utrecht, schuin tegenover de plaats waar nu het beeld van de soldaat-met-geweer staat. Het houten gedenkteken is aan de expositie in Utrecht over de patriottentijd uitgeleend door het Rijksmuseum, de tegenwoordige eigenaar, nadat dit gedenkteken eerst in het oorlogsmuseum van Doorwerth en vervolgens in het legermuseum in Leiden een plaats had gevonden. Het is door het Rijksmuseum mooi gerestaureerd en het keert later in oktober terug naar de afdeling Nederlandse Geschiedenis, waar het een vaste plaats heeft gekregen in een zaal over de patriottentijd (zaal 109).

Het is een zwart geverfde houten driehoek, als een pyramide, en daarop staat de zelfde tekst die een halve eeuw geleden op het bronzen monument werd overgenomen:

*Christoffel Pullmann/Grenadier/Van de
Lijfcompagnie/In het Regiment infanterie/
Van den Prins van Hessen Darmstad/Oud 28
Jaren/Verkiezende liever het leven te
verliezen/Dan zijne Wapenen over te geven/
In de nacht/Van de 27 Juli 1787*

Boven die tekst is in de houten pyramide een echte schedel vastgemaakt, waarvan de onderkaak ontbreekt. In het voorhoofd is een ronde opening, als een kogelgat, aangebracht. Onder die schedel: kruiselings twee houten beenderen. Het monument is meer dan drie meter hoog. Op foto's van 1887 zien we hoe het gedenkteken op een rechthoekig veldje staat, dat wordt gemarkeerd door witte paaltjes met

daar tussen kettingen. Een oudere prent van 1835 door Gerrit Lamberts laat een soortgelijk monument zien. Het houten monument, dat nu in Utrecht staat, is van 1882. In de voorafgaande honderd jaar hebben er achtereenvolgens verschillende gedenktekens gestaan. (1).

Het oorspronkelijke gedenkteken, dat wellicht reeds een jaar na de gebeurtenis, dus in 1788, door de Staten van Utrecht werd opgericht, is beschreven als "een zwart marmeren grafnaald rustend op een onderstuk met opschrift; op de pyramidevormige naald zijn een schedel met knekels in wit marmer aangebracht." (2).

Wat gebeurde er op die 27ste juli 1787? Een Utrechtse patriottenstrijdmacht trok op naar Soestdijk om het slot van stadhouder Willem V in handen te krijgen, of, volgens een andere lezing, om het althans te plunderen. De prins zelf was op dat moment in Nijmegen, in zijn woning op het Valkhof. De bewaking van Soestdijk was toevertrouwd aan grenadiers van Hessen-Darmstadt die in Staatse dienst waren. De bewakers werden uit hun slaap gewekt en gealarmeerd door geweerschoten. De Duitse grenadiers sloegen twee patriotische aanvallen af en de aanvallers moesten vluchten, nadat er in hun gelederen vele doden en gewonden waren gevallen. De held van die nacht was de schildwacht Christoffel Pullmann, die geweigerd had zich over te geven en die door zijn belagers werd neergeschoten. Het lawaai van die schoten bracht de bezetting van Soestdijk in actie.

Wat hier in enkele zinnen wordt samengevat is zeer uitvoerig verteld door T. Pluim in zijn boek *Uit de Geschiedenis van Baarn*, maar als we teruggaan tot enkele laat-achttiende eeuwse bronnen moeten we Pluim hier en daar corrigeren. (3) Het meest interessante document is dan het handgeschreven Franstalige verslag dat op 28 Juli 1787 door kolonel Gross werd uitgebracht aan Prins Willem V. (4)

Dat levendig verhaal is te uitvoerig om hier helemaal te citeren. Voor ons is vooral interessant wat over Pullmanns optreden wordt verteld; al wordt Pullmanns naam niet genoemd. Volgens dit verslag dat een dag na het gebeurde werd opgesteld was de schildwacht Pullmann omringd met patriot-

ische krijgers. Men eiste dat hij zich overgaf. "Dat wilde hij niet. Hij riep uit alle macht om hulp en hij doodde zelfs met zijn bajonnet een soldaat van Pallardy (een patriotische krijger), waarop hij met twee gewerschoten werd neergeschoten, waaraan hij 2 uur later is overleden."

Door die gewerschoten werd de hoofdwacht van Soestdijk gealarmeerd, zo vertelt dit verhaal verder. Deze "Relatione de l'Affaire du 27 Juillet" beschrijft dan het verdere verloop van de gevechten en aan het slot wordt gemeld: "De Pins van Hessen Darmstadt die op 28 Juli naar Soestdijk zou gaan, snelde om een uur 's nachts toe." (op 27 Juli). "Hij zag de verdedigers op hun mooiste ogenblik" (Toen ze dus de belagers hadden verjaagd) "Hij kuste de hand van de dode", (Pullmann), "gaf geld aan de gewonden en de anderen werden door hem onthaald."

Een andere bron uit die zelfde tijd is "Het Groot Toneel van verwarringen in Amsterdam en Elders vertoond in de Zomer des jaars 1787." Een boek dat in 1791 in Amsterdam verscheen. Het is een verslag in dichtvorm en in een voetnoot staat hoe het de patriotische overvallers verging: "De eerste Schildwagt genaderd zynde, riep dezelve werda, zy antwoorde Dezerteurs, ten teken dat men in het geheel op geen overrompeld hier bedagt was, antwoorden die Schildwagts, avanceer, waar op zy naderden en op een verraderlijke wyze deze twee Mannen gevangen namen, aan de volgende post genaderd zyn, dagten zy op dezelfde wyze ook die schildwagts te overrompelen, dog de eene (Pullmann) maakte gerugt loste zyn Geweer en ging op de vlugt, de Man wierd door hun ogenblikkelyk doodgeschoten, maar zyn Makkers hier door gewekt zynde, geraakte alles in alarm, en de Verraders en Aanvallers wierden eer zy het verwagten dapper verwelkomt."

Volgens dit verhaal heeft Pullmann dus wél een schot gelost.

Nog een andere eigentijdse bron is de Utrechtsche Provinciale Staatscourier No. 21 van 1787, die bericht: "De Grenadier by de Wildbaan (Pullmann) weigerde zyn geweer over te geven en wierd met een pistool doodgeschoten. Op dit alarm kwam alles in de weer".

Vervolgens is er als bron de "Maandelykse Nederlandsche Mercurius voor de Maand Augustus, Eerste stuk 1787". Hierin staat dat Pullmann vuurde, waarop hij overmeesterd werd. Het schot van Pullmann had "alles in beweging" gebracht.

En dan bijna honderd jaar later, in 1879, verschijnt Wandelingen door Nederland door J. Craandijk en daarin lezen we: "bij de brug stond een soldaat, Christoffel Pullmann, die zich niet wilde overgeven en "voor den kop geschoten werd". Craandijk zegt niet dat Pullmann nog heeft geschoten.

Of Pullmann al of niet een waarschuwingsschot heeft kunnen lossen blijft dus onzeker, hoewel ik geneigd ben de meeste historische waarde te hechten aan de hiervoor geciteerde eerstgenoemde eigentijdse bron: het verslag van Gross aan de Prins.

De mannen op Soestdijk werden gealarmeerd door de schoten die door de Patriotten op Pullmann werden afgevuurd.

Wat gebeurde er met de gesneuvelde held?

Kolonel Erpel, die het bevel had over de Duitse eenheid die op Soestdijk was gelegerd, schreef vanuit Soestdijk op 10 augustus 1787 aan zijn superieur, generaal-majoor Van Mönster, dat Christoffel Pullmann was gesneuveld en de volgende dag met militaire eer "naar Baarn" was begraven. Mogelijk is zijn graf op de plaats van het oude gedenkteken.

Op voorstel van de Prins schonken de Staten van Utrecht aan kolonel Van Erpel, de commandant, en aan majoor Seyffardt ieder een gouden draagpenning. De officieren kregen een penning in zilver. De gewonden die niet meer dienst konden doen kregen een pensioen. De weduwe van Pullmann zou een jaar soldij krijgen.

Precies tweehonderd jaar na de sterfdag van grenadier Christoffel Pullmann heeft de Historische Kring "Baerne" een herdenking gehouden. Mevrouw Wil van den Hoek en mevrouw Jo van den Brink legden een bloemstuk op de stenen sokkel van het monument.

Na twee eeuwen kwamen deze dichtregels uit 1791 in herinnering:

*"Die brave Krygsman wierd op 't
oogenblik gedood,
Dog is met roem, getrouw aan Eed
en Pligt gestorven,
En heeft door deze daad een eeuwig
Eer verworven". (6)*

H. Bronkhorst.

- (1) Naar die gedenktekens is een onderzoek ingesteld door Drs. W.H.P. Scholten, medewerker afdeling Nederlandse Geschiedenis van het Rijksmuseum, die met een wetenschappelijke publikatie komt over dit onderwerp.

Enige gegevens voor dit artikel zijn te danken aan zijn naspeuringen.

- (2) Vervolg Van Loon: "Nederlandsche Jaarboeken. Jrg 1788".
- (3) Pluim publiceerde zijn verhaal over Pullmann al in het nummer van Eigen Haard van 6 januari 1900. Vervolgens vindt men zijn relaas in Wandelingen door Gooi- en Eemland en Omstreken door Prof. J.A. de Rijk e.a. van 1905. (Pluim was dus één van die anderen).
- (4) Relation de l'Affaire du 27 Juillet 1787 à Soestdyk. In het Koninklijk Huisarchief te Den Haag (Collectie Rijnders).
- (5) Prins Willem V verbleef, sinds hij uit Den Haag was gevlucht, afwisselend in 't Loo in Apeldoorn en op het Valkhof in Nijmegen. Op 9 juni 1787 kon hij in Amersfoort het huis van Benjamin Cohen betrekken: nu Zuidwal 38, dat bekend staat als "het huis met de paarse ruitjes", waar kardinaal De Jong op het einde van zijn leven woonde. Het is nu het Moederhuis van de Zusters van Amersfoort. (Op 27 juli 1787 was de Prins, volgens het verslag van Gross, in Nijmegen).
- (6) Het Groot Toneel van Verwarringen in Amsterdam en Elders, vertoond in De Zomer des jaars 1787. Amsterdam 1791.

o-o-o

BAARNSE SCHRIJVERS:

Is 't een droom? Kan 't waarheid wezen? Zijn we in 't landschap der Chinezen? Welk een konst verbaast ons hier.

'k Ben beneveld bij 't aanschouwen van die vreemde praalgebouwen, die elk opgetogen houden. Door hun trotse pracht en zwier.

Bovenstaande diepzinnige regels wijdde de Amersfoortse dichter Pieter Pijpers in zijn Eemlands Tempe (1803) aan de

belangrijkste Baarnse bezienswaardigheden van de 19e eeuw, nl. de villa's Peking en Canton.

Hij was trouwens niet de enige schrijver die door Baarn of haar direkte omgeving werd geïnspireerd. Een aantal van hen koos Baarn zelfs als woonplaats voor lange of kortere tijd. We willen in dit nummer er een paar de revue laten passeren, zonder hierbij de pretentie te hebben volledig te zijn. De overigens ook door onze latere plaatsgenoot Lodewijk van Deyssel bejubelde landhuizen Peking en Canton werden aan het eind van de 19e eeuw afgebroken. Op de fundamenten van Peking liet de toenmalige burgemeester Jhr. De Beaufort een nieuwe villa bouwen, het huidige belastingkantoor, Javalaan 3. Zijn dochter, de schrijfster Henriëtte de Beaufort, (1890-1982), groeide hier op.

Van 1782-1784 was de dichter W.A. Ockerse (1760-1826) predikant te Baarn; zijn zuster Antoinette (1762-1828), die ook literair actief was, woonde bij hem. Gedurende korte tijd was de pastorie een bescheiden literair centrum, waar de dichters Jacobus Bellamy en J.P. Kleyn regelmatig kwamen.

Baarn was lange tijd de woonplaats van Lodewijk van Deyssel. In september 1893 vestigde hij zich met zijn gezin in de villa Villetta, Jacob van Lenneplaan 55. Van Villetta uit leerde Van Deyssel "de Baarnse lanen, de bossen en heiden kennen", daar leefde hij alleen "voor de kunst" en van het verkeer met de kunstenaars", waartoe Frederik van Eeden, Herman Gorter en de jonge dichter Boutens behoorden.

"Het was in Villetta dat de vriendschap met onze grote dichter P.C. Boutens werd gesloten". (Gedenkschriften). Op 26 november 1899 vierde Van Deyssel zijn koperen brui-loft in hotel Groeneveld. Een comité, waarvan Van Eeden, Verwey, Gorter en Veth deel uitmaakten, bracht genoeg geld bijeen voor een nieuw te bouwen huis en voor een bescheiden lijfrente, zodat de altijd in geldnood verkerende schrijver iets ruimer kon ademen. In mei 1901 vestigde hij zich op de Bremstruik, Waldeck Pymontlaan 26, een bescheiden huis, gebouwd door architect De Bazel. In dit huis heeft hij tot februari 1918 gewoond.

Kasteel Groeneveld was in de achttiende eeuw een belangrijke buitenplaats, waaraan de Amsterdamse dichter Jan de Marre (1696-1763) een hofdicht wijdde, in 1746 gepubliceerd in Hof- en Mengeldichten. De dichter maakt een rondgang over de buitenplaats en bewondert het gebied in de verschillende seizoenen.

"Mijn zangster vindt een rijke stof,
Daar 't vorst'lijk Lustgebouw, in lommerrijke dreven,
Zijn vleugels spreidt vaneen,
Om ons, wanneer de nacht het welig veld verdonkert,
En 't licht der sterren flonkert,
Te dekken voor de wind, als we op het voorplein treên."
enz.

(Voor liefhebbers is de volledige tekst van dit fraaie vers in de Oudheidkamer aanwezig).

Een aantal schrijvers koos Baarn uit om er hun levensavond door te brengen; tot hen behoorde de schrijfster Augusta de Wit (1864-1939). Zij werd vooral door de tropen geïnspireerd. (Orpheus in de dessa). Haar meer sociale roman "Het dure moederschap" speelt in het Gooi. Zij woonde aan de Cantonlaan 19.

De toneelschrijver Frans Mijnsen (1872-1954) woonde de laatste jaren van zijn leven, nadat hij zich teruggetrokken had uit het zakenleven, in de nabijheid van zijn kinderen in Baarn, Regentesselaan 6.

Na zijn repatriëring uit Indonesië vestigde W.H. van Eemlandt (Willem Hendrik Haasse, geb. 1888) zich in ons dorp, Steynlaan 2a, en legde zich toe op het schrijven van detectives, met commissaris Van Houthem als centrale figuur. Na zijn plotselinge dood in 1955 werd de detective, waarmee hij bezig was, door zijn dochter Hella Haasse voltooid (De vijfde trede).

Van 1924-1928 had Hella Haasse, omdat haar moeder om gezondheidsredenen naar Europa moest en haar vader in Indië achterbleef, ook al in Baarn gewoond, ondergebracht in een kinderpension. De zondagen bracht zij door bij de groot-

ouders Haasse, waar ook haar broertje verbleef en die eveneens hier woonden.

Sedert 1921 woonde hier verder de dichter-predikant J.J. Thompson (1882-1961), op het adres Eemnesserweg 62. Hij had een tijd lang veel kontakten met Jacques Bloem en werd door Dirk Coster in diens blad De Stem nogal gepropageerd. Hij werd op de Nieuwe Algemene Begraafplaats begraven.

Tot de passanten in Baarn behoort Maria Dermoût (1888-1962). Tijdens de Slag om Arnhem in 1944 werd ze uit deze stad geëvacueerd. Na veel omzwervingen vonden zij en haar man onderdak op de Dalweg 9. In april 1945 trokken zij in bij Maria Dermoûts schoonzuster, Vondellaan 8.

Als balling verbleef de Vlaamse dichter Karel van den Oever (1879-1926) tijdens de Eerste Wereldoorlog in Baarn, vervuld van heimwee naar zijn Vlaamse land en kennelijk ongelukkig.

"Ik zucht en in 't Baarnse bos plompt dof mijn hiel,
Want d'herfst rijpt als etter in 't gevlaert."
enz.

Ook Jules Persijn (1878-1933), een andere Vlaming, koos Baarn voor korte tijd als domicilie.

Op het kerkhof van Lage Vuursche vond de dichter René de Clercq (1877-1932) zijn laatste rustplaats. In november 1918 was hij uitgeweken naar Nederland wegens zijn activisme tijdens de 1e Wereldoorlog, waarvoor hij in België ter dood werd veroordeeld. In het voorjaar van 1982 werden zijn stoffelijke resten overgebracht naar zijn Vlaamse geboortedorp Deerlijk.

Gerrit Achterberg vierde op 20 mei 1955 zijn vijftigste verjaardag in restaurant De Lage Vuursche, waar hij tevens door zijn vrienden werd gehuldigd.

De dood van de zangeres Anna Witsen op Ewijckshoeve inspireerde Herman Gorter tot het schrijven van één van de meest indrukwekkendste gedichten in de Nederlandse taal.

Omstreeks 1900 verbleef ook de dichteres Jacqueline van der Waals regelmatig op Ewijckshoeve (1868-1922).

Vermoedelijk gaf ze toen les aan de dameskostschool te Baarn.

Lage Vuursche was verder nog de woonplaats van Wouter Paap (1908-1981) en is nog steeds de woonplaats van Jaap ter Haar.

We besluiten hiermee onze opsomming van schrijvers die in Baarn hebben gewoond of door ons dorp werden geïnspireerd, hoewel we er zeker van zijn dat we er nog veel vergeten hebben. Mochten u nog namen en adressen te binnen schieten om deze lijst te completeren, dan zouden we ze graag van u horen.

De dichter Jaap Harten tenslotte, schreef een gedicht genaamd "Lage Vuursche", waarmee de meeste lezers zullen instemmen.

"De transistors in het bos,
die kleine maar hardnekkige bullebakken,
mattekloppers van de stilte,
Mexicaanse honden in mijn oor -
kan ik maar niet beminnen."

J. Kruidenier.

Bronnen:

Letterkundige Reisgids van Nederland (Querido)
Archief Oudheidkamer

HISTORISCHE MARKT

Op zaterdag 21 november a.s. wordt er wederom een historische markt georganiseerd tussen 10.00 en 17.00 uur in de Waldheim Mavo. De baten van de markt komen uiteraard ten goede aan het in 1983 gevormde fonds "Aankopen t.b.v. de collectie Oudheidkamer". Dank zij dit fonds waren wij in staat de collectie met interessant materiaal uit te breiden. Het is de bedoeling in november a.s. weer te komen met kramen met de meest uiteenlopende zaken, zoals bijv. oude ansichten (van Baarn, maar ook oude exemplaren van andere plaatsen uit ons land), met zeldzame oude prenten en oude topografische kaarten. We denken weer aan een kraam met echt goed antiek, een kraam met oude en nieuwe handwerken (speciaal voor de markt gemaakte handwerken misschien?), maar ook aan een kinderkraam met speelgoed, puzzels, enz. Natuurlijk zal ook de Archeologische Werkgroep weer present zijn met een kraam met fossielen en vuurstenen werktuigen en eventueel boeken op het gebied van archeologie. Zo mogelijk komt er weer een kleine zilverkraam, een kraam met snuisterijen en rariteiten, een kraam met echt allerehande, een boekenkraam met duurdere boekwerken en een "snuffelbak" met boeken voor een paar kwartjes. Een kraam met kandelaars en kaarsen (van tuinkaarsen bij de barbeque tot heel fijne handbeschilderde) zal zeker belangstelling genieten. Last but not least natuurlijk een potjes- en bloemenkraam. Bloemen hangen al te drogen en er worden druk potjes vergaard, zodat op korte termijn begonnen kan worden met stukjes opmaken. Op de dag van de markt zelf gebeurt dit eveneens, maar dan met verse snijbloemen. U begrijpt dat uw goede gaven op de meest uiteenlopende gebieden welkom zullen zijn. Oude en nieuwe (bijv. voor onze tombola) voorwerpen kunnen van pas komen. Wij zijn graag bereid eventuele waardevolle zaken die u van de hand wilt doen, maar waarvoor u toch wel een geldelijke tegemoetkoming wilt ontvangen, voor u in consignatie te verkopen. U bepaalt in dat geval het bedrag dat u wilt ontvangen en wij verkopen het met een percentage voor het fonds. Blijft het/de desbetreffende voorwerp(en) onverkocht, dan ontvangt

u één en ander vanzelfsprekend na de markt retour. Voor alle consignatiegoederen wordt een standaard-kontraktje opgemaakt met het bedrag dat u wilt ontvangen. Voor dat bedrag worden uw consignatie-goederen uiteraard ook verzekerd tijdens de markt. Elke maandag tussen 10.00 en 12.00 uur en tussen 20.00 en 22.00 uur kunt u terecht met uw goede gaven en/of consignatie-goederen in onze kelder onder het gemeentehuis. Desgewenst zijn wij graag bereid bij u thuis te komen indien u ons dit laat weten.

Mocht u actief willen meewerken door bijv. een kraam te bemannen of mee te helpen met het verhuizen en inrichten of afbreken (zaterdag na 17.00 uur), dan zullen wij dit graag vernemen.

Voor de goede orde wijzen wij u erop dat consignatie-goederen natuurlijk niet op het allerlaatste moment geaccepteerd kunnen worden, aangezien wij vooraf een opgave voor de verzekering dienen op te stellen.

Heeft u vragen, tips, ideeën? Of wilt u op welke wijze dan ook meewerken? In al die gevallen graag een telefoontje naar mevrouw W. v.d. Hoek-Baas, Burg. Penstraat 4, tel. 21470.

Het bestuur.

6-0-0

EEN LEVENLANG TUSSEN DE BOEKEN

Coby Bakker-de Jong vertelt.

Baarn is in het gelukkige bezit van een "ouderwetse" boekhandel: Boekhandel Den Boer. Wat mag dat wel inhouden: een "ouderwetse" boekhandel? Behalve het fraaie Jugendstil-interieur met de oude, maar sfeervolle houten boekenkasten, is dat een bepaalde sfeer waarbij het boek centraal staat en men niet afgeleid wordt door de verkoop van sokken, parfum of leverworst, zoals in de grote warenhuizen. Zeker zo belangrijk is het vakman(vrouw)schap waarmee de zaak gerund wordt. De mensen die er werken houden van boeken en willen slechts boeken verkopen en geen leverworst, parfum of sokken. Nu kan een fraai Jugendstil-interieur en -exterieur en het ouderwetse vakmanschap nostalgische gevoelens oproepen, een goede boekhandel moet toch volgens de moderne eisen der tijd draaiende gehouden worden, want alleen van nostalgie kan de schoorsteen niet roken.

Boekhandel Den Boer dateert al van 1887; precies 100 jaar oud dus. In 1887 werd de zaak van de toenmalige eigenaar de heer Felz ingeschreven in de Kamer van Koophandel. Rond 1900 nam de heer H.J. den Boer deze boekenzaak over. In datzelfde jaar liet hij het pand ingrijpend verbouwen. Samen met de architect G. van Bronkhorst koos hij voor de mooie Jugendstil. In die tijd verkocht de heer Den Boer naast het hoofdartikel: boeken ook de zgn. A.B.C.-artikelen (dat waren makkelijk verkoopbare kantoorartikelen, dus geen machines enz.). Tevens waren in de mooi verbouwde zaak kunstnijverheidsartikelen te koop, zoals: Gouds aardewerk, plateel, Bretons aardewerk, koperwerk, inktstellen. Alsof dit nog niet genoeg was, startte hij na enige tijd ook nog een eigen uitgeverij. Deze verzorgde vooral uitgaven van kalenders en prentbriefkaarten. De foto's voor deze uitgaven werden meestal gemaakt door de toen beroemde Baarnse fotograaf Adriaan Boer. Boeken gaf de heer Den Boer maar af en toe uit. Het is wellicht aardig om aan de hand van mevrouw Coby Bakker-de Jong eens te bekijken hoe de échte ouderwetse boekhandel vroeger reilde en zeilde.

In december 1929 stond er in de krant de volgende advertentie:

Boekhandel H.J. den Boer
 Laanstraat 69
 vraagt een jongedame
 ter opleiding in het vak.
 Aanvangssalaris f 30,-- per maand.

Coby de Jong uit Baarn, toen 19 jaar oud, besloot op deze advertentie te reageren. Zij was al een tijdje op zoek naar een baan. Zij had na de lagere school, hoewel ze goed kon leren, "slechts" de huishoudschool gedaan. Daar haar moeder al heel jong weduwe was en geen twee studies kon betalen, ging Coby naar de huishoudschool en mocht haar broer verder leren. Dat was in die tijd de gewone gang van zaken. Coby's interesse lag echter helemaal niet in het huishouden. Haar grote liefde was lezen. Op de huishoudschool, waar ze les kreeg, werd veel aandacht besteed aan het lezen van "goede" boeken en het voordragen van gedichten. Zou dat nu nog steeds gedaan worden? Enfin, toen Coby bovenstaande advertentie las dacht ze niet langer na en solliciteerde met het idee in haar achterhoofd! "Heerlijk, werken in een boekhandel, ergo de hele dag lezen!" Zo begon Coby opgewekt op 2 januari 1930 aan haar eerste baan.

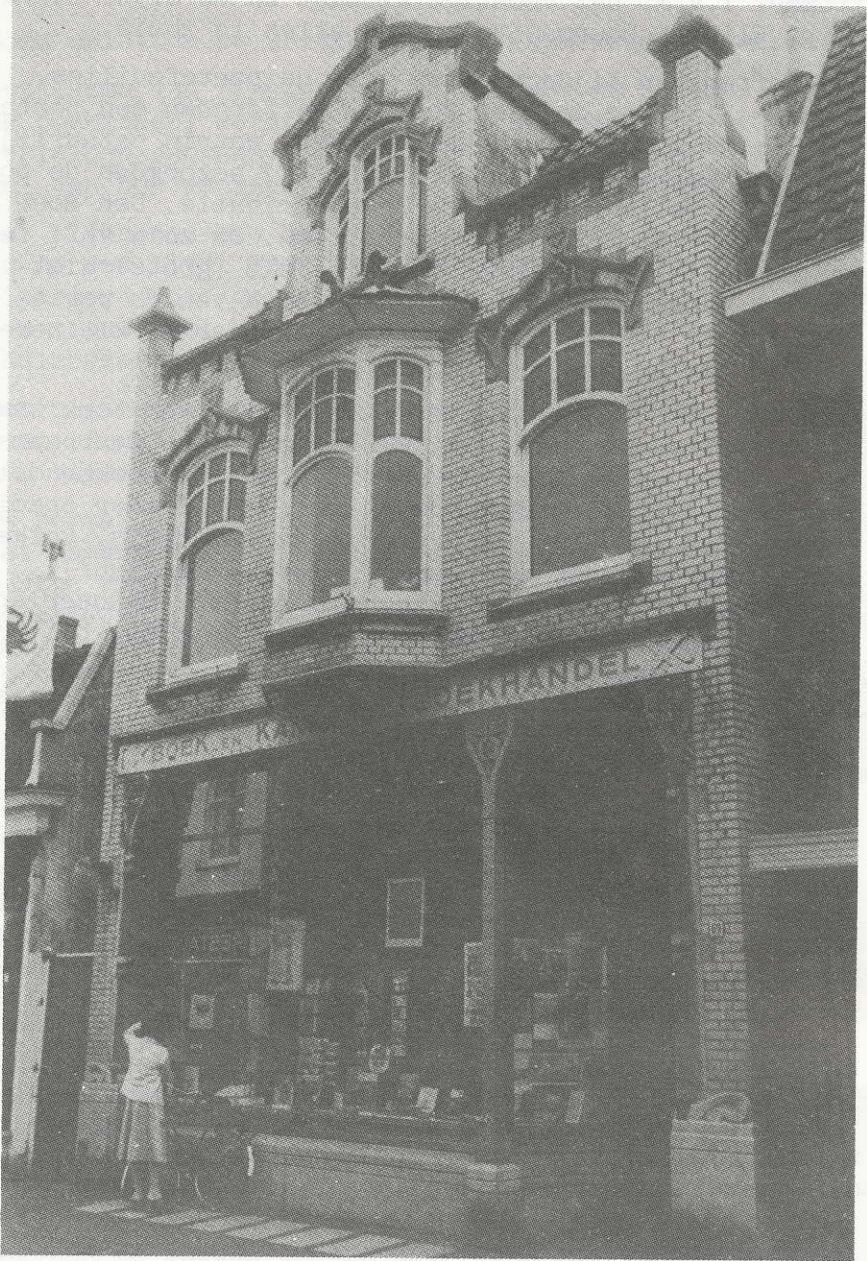
De hele dag lezen!!! Dat was wel een erg rooskleurig beeld van het werk dat in een boekhandel verzet moest worden in die tijd. Er viel veel, heel veel meer te doen dan af en toe eens een boek te verkopen en verder lekker te lezen. Een opsomming van de werkzaamheden in een boekhandel anno 1930 levert de volgende indrukwekkende lijst op:

- * Het vegen van de vloer; dit was het zgn. bijvegen, want er was iemand die alles regelmatig grondig schoonmaakte. En dat was een heel werk in een tijd dat er nog geen stofzuigers waren.
- * Het stoffen van de boeken: de rijke inwonsters van Baarn hadden vaak smetteloze, hagelwitte handschoentjes aan en die mochten bij het aanpakken der boeken natuurlijk niet smoezelig worden.

- * Goed opletten en vriendelijk en vakbekwaam verkopen.
- * Het lezen van flapteksten en boeken: de 3 dames die in de boekhandel werkten lazen elk een aantal boeken en vertelden dan aan elkaar hun "recensie". Het werd nl. wel van hen verwacht, dat ze de boeken allemaal kenden.
- * Het bijhouden van het vervolgboek: veel mensen tekenden in op een lijst voor bijv. een encyclopedie. Dat moest uiteraard goed geadministreerd worden; telkens als er een nieuw deel binnen was kreeg de intekenaar dat keurig thuisbezorgd.
- * Het bijhouden van de tijdschriftabonnementen: per half jaar of per kwartaal kon men zich bij de boekhandel op een tijdschrift abonneren.
- * De portefeuilles: er waren rond 1930 vijf portefeuilles. Het samenstellen, nakijken en administreren daarvan kostte veel tijd. Er was bijv. een wekelijkse maandag-portefeuille en een tweewekelijkse woensdagportefeuille. Deze laatste bevatte geen tijdschriften, maar romans (2 Nederlandse en 1 buitenlandse). In één van die portefeuilles zat het Franse blad "Illustration" en de "Petit Illustration" (dat was een vervolgverhaal; veel mensen hielden dat achter, wat een hoop rompslomp gaf). Verder de Engelse bladen: "London News", "Sphere", "Punch", "Sketch" (een societyblad). Van de Nederlandse bladen zaten erin: "Wereldkroniek", "De Prins", "'t Leven" (een aktueel fotoblad; er was nog geen televisie!) en "De Gids".
- * De boekenleeskring "Vigintie": deze bestond uit (nooit meer dan) 20 mensen, die ook een romanportefeuille hadden. Mej. C.G. van Oordt verzorgde dit.
- * De leestrommel: eigenlijk was dat een uitgebreide romanportefeuille voor de landgenoten in Nederlands Indië. Vanuit de boekhandel werden prospectussen en recensies opgestuurd; de uitgekozen boeken werden goed verpakt naar het verre Indië verstuurd. In Nederlands Indië circuleerden de boeken in een zeer goed sluitende blikken

trommel i.v.m. het vochtige klimaat en de witte mieren. Mevr. Elink-Schuurman verzorgde alles in Indië.

- * Het kaften van tijdschriften voor de portefeuilles. De heer Elias en de heer Roovers verzorgden een portefeuille voor de Baarnse katholieken, waarin natuurlijk o.a. de "Katholieke Illustratie". Zij bezorgden de portefeuille zelf en inden ook de contributie. Den Boer zorgde voor de gekafte tijdschriften. Om zo'n kافت te kunnen vastnieten had men een speciale (grote) niet-machine aangeschaft. Wanneer de inhoud van de portefeuilles te oud werd, gingen ze vaak naar de kleinere boekhandels in de "provincie".
- * Het bijhouden van het zichtboek: dat was een boek waarin zichtzendingen geadministreerd werden. Vele Baarnaars (en ook van daarbuiten) hadden zich bij de boekhandel opgegeven zich te interesseren voor één of meer speciale onderwerpen (poëzie, archeologie, geschiedenis, volkenkunde, tuinieren of een bepaald soort literatuur). Deze namen stonden op onderwerp genoteerd. Wanneer er dan nieuwe boeken binnenkwamen, kreeg de klant het boek in zijn belangstellingssfeer thuis op zicht. Als het een aantal boeken betrof werden deze in een houten kistje (met rood vilt van binnen bekleed) naar de klant gebracht. Deze kon dan op zijn gemak kijken, kiezen en beslissen of hij al dan niet één of meerdere boeken zou aanschaffen.
- * Het bijhouden van het bestelboek: er was een binnenlands en een buitenlands bestelboek. Binnenlandse bestellingen werden gedaan bij het Centraal Boekhuis op de Herengracht in Amsterdam. De bestelde boeken werden per bode naar Baarn gebracht. Bij het Centraal Boekhuis kon je als boekhandel ook één boek bestellen; wanneer je direkt bij de uitgever betrok moest je minstens vier boeken van dezelfde titel bestellen om aan een hogere (en redelijke) korting te komen. Voor de oorlog en ook nog enkele jaren daarna bestond er een lagere korting op de band en het bindwerk dan op het boek. Na veel vergaderen en strijd van de verenigde boekhandelaren kwam eindelijk de

korting "gladaf" (op het geheel). De buitenlandse bestellingen liepen via een importeur, zoals Meulenhoff en Co. (in de vooroorlogse jaren een internationaal zeer bekende naam; een bestelling uit Japan, geadresseerd aan Fa. Meulenhoff en Co., Europa, kwam goed aan!!). Verder nog Kirbergen en Kesper (vooral Engels en Amerikaans), Van Ditmar (veel Duits), Nilson en Lamm (die o.a. de Engelse Penguins leverde).

- * De advertenties: via de boekhandel kon men ook advertenties opgeven. Het verzorgen van drukwerk, visitekaartjes, postpapier etc. werd doorgegeven aan Drukkerij Bakker in Baarn (Den Boer kreeg 15%). Visitekaartjes in steendruk werden door de Fa. Blikman en Sartorius in Amsterdam uitgevoerd. Alles over dagbladen (i.v.m. de advertenties) kon je vinden in het adresboek van de boekhandel. Na de oorlog is men met dit tijdrovende en niet zo winstgevendende werk gestopt.
- * De etalages verzorgen: vooral bij hoogtij-dagen werd daar veel werk van gemaakt.
- * De schoolboekenbestellingen verzorgen: dat was natuurlijk tijdgebonden, maar altijd erg veel werk en "gedoe" i.v.m. de vele wijzigingen in de elkaar snel opvolgende drukken. Coby vond de "schoolboeken" als één van de zeer weinige dingen in de boekhandel een vervelend werk.
- * Vertegenwoordigers ontvangen: tot eind jaren '40 kwamen er regelmatig vertegenwoordigers langs met hun "nieuwe waar". Dat was wel eens lastig wanneer het toevallig net druk was in de winkel. Coby herinnert zich met plezier de vertegenwoordiger van het Engelse warenhuis Perri (zij hadden een vertegenwoordiging in Amsterdam), die altijd voor Kerst kwam met de meest fraaie kerstspullen uit Engeland. De meeste vertegenwoordigers reisden per trein en lieten hun koffers met artikelen door kruiers van het station naar de winkels brengen. Later kwam er een boekenbeurs. Voor het Gooi was deze altijd in "Gooiland" in Hilversum.

* De raamkrant: De heer Den Boer vond dat mensen die geen krant konden betalen toch op de hoogte moesten blijven van het wereldnieuws. Daarom knipte hij belangrijke zaken (bijv. tijdens de boerenoorlog in Zuid-Afrika) uit en deze werden door de dames van de boekhandel op het raam geplakt. Hij haalde de artikelen uit "Het Nieuws van de Dag". Van deze krant had de boekhandel een agentschap.

Voorwaar een indrukwekkende lijst van werkzaamheden. Voor "lekker lezen" bleef heel weinig tijd over. Het was overigens vóór de oorlog beslist noodzakelijk al deze diensten en service (er werd geen bezorgloon gevraagd) te verlenen. Baarn had rond 1930 + 11.000 inwoners en drie grote boekhandels, nl. Den Boer, Van de Ree en Wessels en Van de Ven. Daarnaast ook nog wat kleinere: De Voordelige Boekhandel, Van Dijk, de zaak van de dames Boering. De concurrentie was dus behoorlijk groot.

Bij de boekhandel Den Boer werkten in 1930, behalve de heer Den Boer zelf, mej. J.M. Loos, mej. Groeneveld en Coby de Jong.

Mej. Groeneveld schreef 2 x per week de rekeningen, die dan door bezorger Anton Jansen weggebracht werden. Men kocht toen veelal op rekening (maand/kwartaal/halfjaar; in 1930 was er nog één jaarrekening, nl. die van Dr. P. Astro). De werktijden waren van 08.00 tot 13.00 uur en van 14.30 tot 17.00 uur. Coby had per jaar 8 dagen vakantie. Men werkte 6 dagen per week. Later kwam er de vrije woensdagmiddag. De heer Den Boer vond dat erg vervelend, zodat Coby de eerste weken dat ze die middag vrij had, het gevoel had dat ze spijbelde. Ondanks het vele werk werd er nooit haastig of onder druk gewerkt. Na verloop van tijd mocht Coby de Jong ook in de winkel helpen. Zij herinnert zich nog goed haar eerste klant: mej. Vliegendhart. Zij vroeg Coby om een boek dat gezellig en boeiend was. Coby raadde haar aan: "En eeuwig zingen de bossen" van Gulbrandsen. Mej. Vliegendhart was zeer tevreden met dit advies en liet zich voortaan nog slechts door Coby adviseren.

Coby leerde het boekenvak van A tot Z in de praktijk en ontwikkelde een speciale antenne voor de persoonlijke wensen van de klanten. Ze vond een persoonlijke aanpak van de klanten de enige goede. Wanneer ze nieuwe boeken binnenkreeg, dacht ze bij het uitpakken al voor wie dat een leuk boek zou zijn. Vaak stuurde ze dat dan als zichtzending en zo heeft ze vele tevreden klanten "gewonnen" en veel verkocht.

Het enige vervelende vond Coby, dat haar Frans niet veel voorstelde. Voor de oorlog was Frans de tweede taal die men sprak in bepaalde kringen. Na de oorlog werd dat - gelukkig voor Coby - Engels. Wanneer iemand nu een bestelling deed in het Frans van een Frans boek, schreef Coby dat fonetisch op, waarna ze dat door mej. Loos liet "vertalen". Dit systeem werkte prima.

Boekhandel Den Boer was ook present met een boekentafel bij lezingen door schrijvers of schrijfsters (bijv. Henriëtte de Beaufort) of over bepaalde literatuur, zoals de vijf lezingen van Ds. Spanjaard over de Russische literatuur).

(wordt vervolgd)

0-0-0

HISTORISCHE WANDELING TE AUSTERLITZ

De Archeologische Werkgroep (Arwe) werkt al meer dan 8 jaar samen met de onderzoekgroep "Zandgronden" van de afdeling Utrecht e.o. van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (A.W.N.) aan onderzoek naar overblijfselen van het Franse Kamp van 1805 en naar overblijfselen uit prehistorische tijd te Austerlitz.

In 1986 zijn een aantal historische wandelingen uitgezet langs de bevindingen tot nu toe. Vanuit het Algemeen Bestuur van de H.K. "Baerne" is het verzoek gekomen om speciaal voor alle leden van onze Kring een excursie te organiseren.

In overleg met de coördinator van de onderzoekingen, de heer Hans Fokkens, is deze excursie bepaald op zondag 11 oktober 1987, aanvang 14.00 uur (duur + $2\frac{1}{2}$ uur).

In verband met beschikbare auto's en eventuele meerrijders verzoeken wij aan degenen die willen deelnemen zich op te geven bij Jan v.d. Laan, tel. 02154 - 11656), uiterlijk tot maandag 5 oktober 1987.

Wij verzamelen op het parkeerterrein bij het "witte huis", de standplaats van de boswachter van Staatsbosbeheer te Austerlitz. Hier zal Hans Fokkens een korte uiteenzetting over ons werk geven en kunnen in onze schuur vondsten bekeken worden. Daarna zullen wij op een andere plaats met de wandeling beginnen.

De parkeerplaats is te bereiken vanuit Baarn via de weg langs Den Dolder, via het kruispunt met de Utrechtseweg, over de nieuwe A28 richting Zeist, voor Zeist afslaan via de Oude Woudenbergseweg, Krakelingenweg, richting Woudenberg. Op de Woudenbergseweg linksaf langs Hotel London, rechtdoor (niet afslaan naar Austerlitz). Na enige tijd links afslaan bij de borden van Staatsbosbeheer. Doorrijden tot parkeerplaats.

Dagelijks Bestuur van de Historische Kring "Baerne"

Voorzitter : F. Zorn
Secretaris : B. Braat
Penningmeester : E. v.d. Steeg
Secretariaat : B. Braat, Gerrit v.d. Veen-
laan 2, 3743 DN Baarn.
Tel. 02154 - 12523.
Ledenadministratie : N. Kuyt-Smit, Van Wassenaer-
laan 16, 3742 AH Baarn.

De lidmaatschapskosten van de H.K. "Baerne" bedragen:

f 35,-- per jaar per gezin
f 25,-- per jaar voor een individueel lid
f 12,50 per jaar voor een jeugdlid (14 t/m 18 jaar)

Postadres van de H.K. "Baerne" : Postbus 326
3740 AH Baarn.

Bankrekeningnummer : 30.47.28.292

Postbanknummer : 4192133

"Baerne" verschijnt viermaal per jaar.

Losse nummers à f 3,-- verkrijgbaar bij N. Kuyt-Smit,
Van Wassenaerlaan 16, 3742 AH Baarn.